

України та вищі спеціалізовані суди. Суди служать арбітром суспільства, забезпечуючи справедливе та своєчасне вирішення всіх протиріч. Суди виступають також надійним механізмом захисту кожної людини від можливих помилок чи зловживань влади, що носять протиправний характер.

Зазначимо, що простота та прозорість функціонування державної влади (за виключенням розвідки, та ін.) є на нашу думку необхідною умовою її ефективності в цілому.

Вважаємо, що сьогодні, реалізуючи потреби реформування державної влади в Україні необхідним є визначення іманентних українському народу підзатни

державності. Без врахування вищезазначених особливостей - будь-які намагання реформування не будуть достатньо успішними.

Література:

1. Історія держави і права України: Хрестоматія / За ред. Шевченка О.О. - К.: Вентурі, 1996. - 224 с.
2. Кресін О. "Пакти й Конституції законів і вольностей Запорізького Війська..." 1710 р // Український історичний журнал. - 2005. - № 2. - С. 192.

УДК: 346. 9 (477)

Михайленко О.О.
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету ЗНУ

Ладженська О.О.
студентка 4-го курсу
юридичного факультету ЗНУ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Відповідальність у господарському праві - це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання - господарські правопорушення.

Господарське правопорушення - це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками суб'єкта та порушує права іншого учасника відносин або третіх осіб. Вчинення господарського правопорушення тягне за собою застосування до винної особи передбаченої нормами господарського законодавства міри відповідальності, яка виражається у господарських санкціях.

Варіюють такі види санкцій за господарські правопорушення: 1) відшкодування збитків; 2) штрафні санкції; 3) оперативно-господарські санкції; 4) конфіскацію; 5) господарсько-адміністративні штрафи; 6) планово-госпрозрахункові (одіночні) санкції; 7) господарсько-організаційні санкції.

Прийняття та введення у дію з 1 січня 2004 року Господарського кодексу України (далі - ГК) стало безумовно суттєвим прогресом у правовому регулюванні економіки. Це доказ того, що Україна однією з перших постсоціалістичних країн привела своє господарське законодавство у відповідність з реальними та вимогами ринкової економіки, що саме цей Кодекс став найважливішим нормативно-

правовим актом у сфері правового регулювання економічних відносин [1].

За останні декілька років тема відповідальності у господарському праві набула значної актуальності і поширення. Цій темі присвячені статті таких вчених, як Д.Литвицький, Г.Болозова, Л.Винокурова, В.Карпенко, В.Щербина та інших. У них досліджуються нові норми Господарського кодексу та проблеми їх застосування на практиці. Наприклад, Д.Литвицький та Г.Болозова розглядають положення ГК та наводять багато прогресивних нововведень. До позитивних змін вони відносять норми Кодексу про регулювання взаємовідносин підприємств усіх форм власності з державними органами, норми про застосування адміністративно-господарських санкцій. Новизна та пильоси у правовому регулюванні в ГК полягають також у тому, що у ньому вперше в практиці господарювання на передній план висунута відповідальність у формі не сплати штрафних санкцій, а відшкодування збитків. Це пов'язано з тим, що в умовах ринкової економіки реалізація такого базового принципу відповідальності, як повне відшкодування збитків є необхідною умовою її ефективного функціонування, а також з тим, що відшкодування збитків на відміну від інших форм відповідальності - це універсальна форма відповідальності.

Як вже зазначалося, ГК України передбачено відповідальність учасників господарських відносин за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій. Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави і забезпечувати правопорядок у сфері господарювання, тому відповідальність за господарські правопорушення виконує надзвичайно важливі функції. Особливої актуальності ці питання набули з прийняттям нового Цивільного та Господарського кодексів України, оскільки предмет регулювання обох кодексів у цьому аспекті значною мірою збігаються.

Для забезпечення передбачуваної, стабільної судової практики, і відповідно - ефективного застосування господарських санкцій, на наш погляд, доцільно перш за все визначити однаковий як для ЦК, так і для ГК, причому як за змістом, так і за формою, понятійний апарат. Мова йде про необхідність однакового визначення (а відповідно - однакового розуміння і тлумачення) насамперед, таких понять, як збитки, штрафні санкції (неустойка, штраф, пеня). Різниця у застосуванні видів відповідальності в цивільних і господарських відносинах може полягати лише у принципах

відповідальності, її розмірі, умовах та підставах застосування.

Питаннями відповідальності за правопорушення у сфері господарювання присвячений розділ V ГК, в якому розглядаються загальні засади відповідальності учасників господарських відносин, порядок відшкодування збитків і застосування штрафних та оперативних-господарських санкцій.

Різні підходи господарників та цивілістів до вирішення однакових по суті питань привели до виникнення певних непорозумінь, неузгодженостей, пояснити які лише посиланням на співвідношення загального та спеціального законів надзвичайно важко.

У зв'язку з цим окремі положення ГК та ЦК можуть викликати певні труднощі при їх застосуванні, тому вони потребують додаткового з'ясування і тлумачення.

Наприклад, ЦК та ГК пропонують різні визначення збитків та їх складу.

Так, ЦК до складу збитків включає доходи, які особа могла реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ч. 1 ст. 22 ЦК), а ГК при визначенні складу збитків застосовує як поняття "несодержані доходи" (ч. 2 ст. 224 ГК), так і поняття "несодержаний прибуток" (втрачена вигода) (ч. 1 ст. 225 ГК), які є різними за своєю суттю.

Крім того, до збитків, які підлягають відшкодуванню, ЦК відносить не лише витрати, що зробила особа. А й витрати, які вона повинна зробити для відновлення свого порушеного цивільного права, включаючи ці витрати до реальних збитків (ч. 2 ст. 22 ЦК). Господарський кодекс, наводячи власне визначення збитків, до складу збитків такі витрати не включає і тому про можливість їх відшкодування (або невідшкодування) взагалі не згадує.

Не збігаються також запропоновані кодексами способи нарахування штрафних санкцій, що, на наш погляд, є невиправданним.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 549 ЦК України штраф обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, пеня обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожний день прострочення виконання.

Господарський кодекс у ч. 4 ст. 231 за нечисленими способами визначення розміру штрафних санкцій, але можливість встановлення розміру пені у процентному відношенні до простроченої суми з кожним днем прострочення не передбачив. Хоча цей спосіб був відомий ЦК УРСР 1963 року.

Частина 2 ст. 551 ЦК України передбачає можливість збільшення або зменшення неустойки, розмір якої встановлений законом, але домовленість сторін про зменшення розміру неустойки обмежена випадками, передбаченими законом. Додільно було б у ГК чітко зазначити як загальне правило право сторін на збільшення розміру штрафних санкцій, встановлених законом, та заборону на зменшення розміру штрафних санкцій, встановлених у господарському законодавстві.

Також потребує уточнення редакції ч. 6 ст. 232 ГК, якою передбачено припинення нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлене законом або договором, через 6 місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано. Згідно з ЦК спеціальна позовна давність щодо вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) становить один рік, що євччі більше від наведеного у ГК.

ГК, як і ЦК, встановив право суду зменшити розмір санкцій, якщо він значно перевищує розмір збитків (ч. 3 ст. 551 ЦК) та якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора (ч. 1 ст. 233 ГК), незважаючи на те, що ч. 1 ст. 550 ЦК передбачає право на неустойку незалежно від наявності у кредитора збитків. Крім того, ч. 2 ст. 233 ГК також невиправдано, на наш погляд, встановлює право суду з урахуванням інтересів боржника зменшити розмір належних до сплати штрафних санкцій, якщо порушення зобов'язання не завдало збитків іншим учасникам господарських відносин. Такий підхід може звести нанівець привабливість неустойки як способу забезпечення виконання зобов'язань, оскільки простота її застосування саме і полягає у необхідності довести лише факт господарського правопорушення та протиправності поведінки порушника. Також загальновіснаним є те, що саме труднощі в доведенні та обрахуванні розміру збитків зумовлюють складність застосування цієї санкції взагалі як окремої форми відповідальності.

Надзвичайно важливим додатковим засобом забезпечення виконання зобов'язань є оперативні-господарські санкції, значення яких полягає в тому, що їх застосування дозволяє досить швидко, оперативно припинити або попередити повторення порушення зобов'язання та достатньо ефективно запобігти збиткам, спричиненим невиконанням зобов'язань, оскільки вони оперативно застосовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку без втручання юрисдикційних органів. ГК передбачає

застосування лише тих оперативні-господарських санкцій, використання яких обумовлено договором. При цьому ст. 236 ГК встановлює, що сторони можуть передбачити також інші оперативні-господарські санкції крім тих, які зазначені у ГК.

Відповідно до ч. 4 ст. 236 ГК, не підлягають відшкодуванню збитки, завдані правомірною відмовою зобов'язаної сторони від подальшого виконання зобов'язання. Але ГК не встановлює ні вичерпного, ні приблизного переліку випадків, коли учасник господарських відносин вправі на законних підставах відмовитися від подальшого виконання зобов'язання. Вони містяться у низці законодавчих актів і в деяких статтях даного кодексу.

Вважаємо, що такий підхід може або взагалі паралізувати застосування оперативні-господарських санкцій, або значною мірою ускладнити їх застосування, оскільки передбачити в договорі для обох сторін усі можливі обставини, за яких може виникнути потреба вжити певних заходів оперативного впливу на правопорушника, майже неможливо, принаймні це буде суттєво обмежувати зміст договору [2].

Підсумовуючи вищевказане, можна сказати, що з прийняттям Господарського кодексу правове регулювання інституту відповідальності стало більш системним, обґрунтованим і виваженим, а підприємства та підприємці отримали значно більше можливостей для захисту своїх прав і законних інтересів у сфері господарювання. Але, всеж таки, вважаємо за необхідне внести в ГК відповідні зміни для узгодження його норм з відповідними статтями Цивільного кодексу. Створення стрункої, зрозумілої, обґрунтованої системи відповідальності за порушення у сфері господарювання дозволить досягти мети, зазначеної у самому Господарському кодексі, а саме забезпечити розвиток підприємництва та захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання.

Перелік посилань:

1. Липницький Д., Болотова Г. Нове у відповідальності по Господарському кодексу України // Підприємство, господарство, право. - 2004. - № 6. - С. 8.
2. Винокурова Л. Відповідальність за порушення у сфері господарювання: проблеми застосування норм Господарського та Цивільного кодексів // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2005. - № 4 (42). - С. 46.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 18. - С. 144.
4. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - С. 356.